

Absztrakt

Hierarchia az igazságszolgáltatás diskurzusában: a hatalmi és alárendelt szerep a szakember és a laikus beszédében («*Час суда*» jogi tévéműsor anyagán)

Kutatásunk célja egyes nyelvi eszközök leírása, amelyek segítségével a beszélők létrehozzák, fenntartják és újrateremtik a hatalmi és alárendelt szerepüket egy meghatározott igazságszolgáltatási diskurzusfajtában, egy jogi tárgyú televíziós műsorban, amely a békebírók működését mutatja be. Kutatásunk során különböző elméleti keretek szakterminológiáját alkalmazzuk azzal a céllal, hogy a jelenségek kellőképpen tág körét mutassuk be. Munkánk elméleti alapját azonban a nyelvészeti konverzációelemzés képezi.

A vizsgált nyelvi anyag – békebírói ülések, amelyek egy jogi televíziós műsor keretében kerülnek bemutatásra «*Час суда*», (a műsor címe magyarul „Az igazság órája”). Az NTV adásában levetített műsort videoszalagra rögzítettem, amit később sikerült digitalizálni, ebből az anyagból készült a kutatás nyelvi korpuszaként szolgáló transzkripció (hat ülés, 1800 soros átirat). A bírósági ülések állandó résztvevői: bíró, alperes, felperes és a szereplőket ki-bekísérő, iratokat továbbító kollega. Opcionális a különböző tanúk jelenléte, itt fontos különbséget tenni a szemtanúk és szakértő tanúk között.

A jogi műsor a békéltető bíróság munkáját mutatja be, a műsorvezető – ő a bíró – egy ismert ügyvéd, Pavel Alekszejevics Asztahov, műsorvezető és író, aki pillanatnyilag moszkvai ügyvédi praxisa mellett jelentős közéleti politikai posztot tölt be: az Orosz Föderáció államelnöke által megbízott gyermekjogvédelmi biztos. A bírósági ülések laikus résztvevőiről nem sokat tudunk. A műsor leírása és a szövegelemzések alapján feltételezzük, hogy a laikus résztvevők hétköznapi állampolgárok, akik valamilyen jogi problémájukkal fordultak a tévéműsor szervezőihez.

Végigvizsgálva a lehetséges cselekvéstípusokat, amelyeket a különböző intézményi identitással rendelkező szereplők kiviteleznek az együtthangzó beszéd során, néhány következtetés elég nyilvánvalónak tűnik. Az együtthangzó szakasz megjelenése nem kötelező (például az olyan esetekben, ahol az egyik beszélő az információ fontosságát hangsúlyozva lép be, ismételve), azonban egyes beszédlépés típusokban gyakorlatilag mindig előfordulnak (témaletiltás). Maga az együtthangzó beszéd technikai jelenségként is felfogható, amely a beszédlépés-váltás szervezési törvényiből fakad, azonban az előforduló együtthangzó szakaszok kezelése, ahogyan a másik beszélő által végrehajtott belépésre reagálnak, kifejezi az identitáshoz való igazodásukat. Valamint érdekes megfigyelés, hogy ugyanolyan együtthangzó beszéddel járó cselekvést beszédlépést kivitelezve a különböző identitással rendelkező résztvevők különböző cselekvéseket hajtanak végre, amit alátámasztanak az elemzések.

Az általunk vizsgált példákban előforduló témakezelés jelentősen különbözik a hétköznapi beszédben előfordulótól, ami leginkább a szakértő által gyakorolt kontrollban nyilvánul meg a többi résztvevők által kifejtett témák felett a bíróságon folyó diskurzusban. A laikus résztvevők ezt a kontrollt magától értetődőként fogadják el, beszédlépéseik szervezésében igazodnak hozzá. Külön érdekes annak vizsgálata, hogy az említett igazodás, együttműködési szándék gyengülése során hogyan kezeli a helyzeteket a bíró. Azokban az esetekben, amikor a kontroll gyengébb vagy nem szokványos, vagy a laikus beszélő nagyobb önállóságot kap, mindig valamilyen különleges motiváció van jelen.

A javításokat, különösen a bírói küljavításokat vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy ez a javítási típus a hétköznapi beszéd által nem preferáltak közé tartozik, azonban minden esetben együttműködés tapasztalható. Úgy tűnik, hogy a beszéd szervezési törvényéből fakadó javítási mechanizmus a bíróságok nyelvhasználatában különböző módon, az identitást támogatva történik. A szakember identitás küljavítás kivitelezésre ad jogot a bírónak, olyan módok, ami a laikus identitással rendelkezők kompetenciahiányát hangsúlyozza ki. A javításokat a bíró a pontosabb szóhasználat és a téma irányításának érdekében használja, tehát a bírói javításoknak diskurzusszervező szerepe van.

A dolgozat utolsó fejezete az irónia előfordulását vizsgálja a tárgyalások szövegében. Az elemzésünkre támaszkodva különbséget vonunk az iróniahasználattal szemben, milyen beszédcselekedeteket hajt végre a szakember és a laikus szereppel rendelkező résztvevők. A bíró iróniahasználata diskurzusszervező szereppel bír, a téma fölött gyakorolt kontroll egyik eszköze. Ilyen módon motiváció tekintetében is különbözik a különböző intézményi szereppel rendelkező résztvevők ironizálása, a laikusok esetében ez emocionális okokból történik. A másik különbség az, hogy a másik felé megfogalmazott irónia arcfenyegető jellegű. A bíró bármikor „büntetlenül” élhet ezzel az eszközzel, önmaga azonban „védettséget” élvez, a laikus résztvevők kerülnek a bíró felé irányuló arcfenyegető aktusokat. Ilyen módon az iróniahasználat értékes adalékokat szolgálhat a hatalom és alárendeltség diskurzusbeli létrehozásának kutatásához.

Sacks mondatát idézve a beszéd a végsőkéig rendezett, ebből az állításból kiindulva, megállapíthatjuk, hogy a diskurzus szerkezete a beszélői célokat és intézményi identitáshoz való igazodásukat tükrözi. Ez az igazodás diskurzusszervező erőként működik, és a példák elemzése alátámasztja ezt a gondolatot. A domináns és alárendelt pozíció tehát a diskurzusban jön létre és a konverzáció módszeres tanulmányozásában ragadható meg.

A szerzőnek a témával kapcsolatos publikációi

Ирония и власть в языке правового дискурса (Употребление иронии профессионалами и непрофессионалами на заседаниях мирового суда). *Русистика и современность. 13-я международная научная конференция. Сборник научных статей*. ISBN 978-9984-47-044-3 Ред. Э. Архангельская, Л. Игнатьева, О. Романова. Рига: Балтийская международная академия, 2011, 529–534.

Случаи употребления симультанной речи в дискурсе правосудия. In: *Tractata Slavica* Vol. III. Ed. Agyagási Klára. Debrecen, 2011, 29–59.

Возможности описания стратегий власти в определенном виде юридического дискурса. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 56/2, 2011, 351–370.

Natalmi stratégiák a bírósági diskurzusban. *Argumentum*. <http://argumentum.unideb.hu/magyar/arhivum.html>, 2008, 157–185.

Дискурс института как дискурс власти. *Вестник. Современный русский язык: функционирование и проблемы преподавания* № 22, Будапешт, 2008, 68–73.

Иерархия говорящих в правовом дискурсе. *Slavica XXXVI Annales Instituti Slavici Universitatis Debreceniensis* ISSN 0583-5356 Debrecen, 2007, 51–77

Некоторые особенности правового дискурса (на основе телевизионной программы «Час суда»). *Slavica XXXIV Annales Instituti Slavici Universitatis Debreceniensis* Debrecen, ISSN 0583-5356, 2005, 61–82.